

Bakgrunn for utredningsprogram

Selskaper/saker: **E.ON Vind Sverige AB**

/ Hyllfjellet, Sognavola og Markavola vindkraftverk

Fylker/ Nord-Trøndelag fylke/

Kommuner: Verdal kommune

Ansvarlig: Arne Olsen, KE

Sign.: *[Signature]*

Saksbehandler: Sissel Jakobsen

Sign.: *[Signature]*

Dato:

03 OKT 2013

Vår ref.: NVE 201203315-49

KE 40/2013

Sendes til: Tiltakshaver. Berørt kommune og andre hørings- og
orienteringsinstanser orienteres om utredningsprogrammet.

Middelthuns gate 29

Postboks 5091 Majorstua

0301 OSLO

Telefon: 09575

Telefaks: 22 95 90 00

E-post: nve@nve.no

Internett: www.nve.no

Org. nr.:

NO 970 205 039 MVA

E.ON Vind Sverige AB- melding om Hyllfjellet, Sognavola og Markavola vindkraftverk i Verdal kommune, Nord-Trøndelag fylke.

Innhold

1	Innledning	2
2	Behandlingsprosessen	2
2.1	Høring	2
2.2	Møter	3
2.3	Konsultasjon	3
3	NVEs vurdering	3
3.1	Tiltaksbeskrivelse	4
3.1.1	Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket	4
3.1.2	Forholdet til andre planer	4
3.1.3	Infrastruktur og nettilknytning	4
3.2	Prosess og metode	5
3.3	Tiltakets virkninger for miljø og samfunn	5
3.3.1	Visuelle forhold	5
3.3.2	Naturmangfold	7
3.3.3	Nærings- og samfunnsinteresser	9
3.3.4	Annet	11
4	Miljøverndepartementets merknader til NVEs utkast til utredningsprogram	11
4.1	Kommentarer til Miljøverndepartementets merknader	12
5	Tematiske konfliktvurderinger	12
5.1	Generelt om tematiske konfliktvurderinger	12
5.2	Tematisk konfliktvurdering av tiltaket	12
6	Innkomne merknader	13

6.1	Lokale myndigheter.....	13
6.2	Regionale myndigheter.....	14
6.3	Sentrale myndigheter.....	16
6.4	Tekniske instanser.....	17
6.5	Interesseorganisasjoner	18
6.6	Rettighetshavere	20

1 Innledning

E.ON Vind Sverige AB sendte den 19.06.2012 en felles melding for tre vindkraftverk i Verdal kommune, Nord-Trøndelag fylke, i medhold av plan- og bygningsloven. Vindkraftverkene er planlagt med en samlet installert effekt på ca. 225 MW. I planområdet for Hyllfjellet er det tenkt bygging av 30-35 vindturbiner. I planområdet for Sognavola planlegges bygging av 20-30 turbiner, mens Markavola er planlagt med 15-20 turbiner. Antatt samlet årlig produksjon fra de tre vindkraftverkene er estimert til 630 GWh.

NVE gjennomførte offentlig høring av vindkraftanlegget i Verdal kommune høsten 2012. På grunnlag av vedlegg II i forskrift om konsekvensutredninger, forslag til utredningsprogram, innkomne merknader og NVEs egne vurderinger, har NVE fastsatt et utredningsprogram for tiltakene. Utredningsprogrammet er inndelt tematisk og inneholder krav til hvilke utredninger som skal gjennomføres og fremgangsmåte for arbeidet, før det kan søkes om konsesjon. Utredningsprogrammet følger i eget brev til tiltakshaver.

I dette notatet vurderer NVE de utredningskravene som er innkommet i høringsperioden.

2 Behandlingsprosessen

NVE har behandlet meldingen etter plan- og bygningslovens forskrift om konsekvensutredning av 26.06.2009. NVE har forelagt utkast til utredningsprogram for Miljøverndepartementet før endelig fastsettelse, jf. forskriftens § 8.

2.1 Høring

Prosjektet ble sendt på høring til berørte instanser den 14.08.2012 med frist for uttalelser innen den 01.11.2012. Følgende instanser/organisasjoner fikk meldingene til uttalelse/orientering: Verdal kommune, Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, Nord-Trøndelag fylkeskommune, Sámediggi-Sametinget, Sametingets miljø- og kulturavdeling, Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag, Færen reinbeitedistrikt, Skjærkerfjell reinbeitedistrikt, Norske Reindriftsamers Landsforbund, Statnett SF, Direktoratet for naturforvaltning, Statens landbruksforvaltning, Klima- og forurensningsdirektoratet, Nasjonalt folkehelseinstitutt, Avinor AS, Forsvarsbygg, Meteorologisk institutt, Luftfartstilsynet, Statens vegvesen, Telenor-servicesenteret for nettutbygging, Norkring AS, NHO Reiseliv, Mattilsynet, Statens vegvesen-region midt, Norges jeger- og fiskerforbund, Norges Naturvernforbund, Den Norske Turistforening, Norges Miljøvernforbund, Natur og Ungdom, Friluftslivets fellesorganisasjon, Norsk Ornitologisk Forening, Bellona, Zero, Friluftsrådet, Norskog, Norges Skogeierforbund, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Nord-Trøndelag bondelag, Nord-Trøndelag bonde- og småbrukarlag, Norges Jeger- og fiskerforbund – Nord-Trøndelag, Norges Naturvernforbund – Nord-Trøndelag, Nord-Trøndelag Turistforening, Fortidsminneforeningen i Nord-Trøndelag, Bergvesenet, NTE Nett AS, Olje- og

energidepartementet, Miljøverndepartementet, Enova SF, Norsk institutt for by- og regionforskning, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap.

2.2 Møter

NVE arrangerte offentlig møte i Tindved Kulturhage 11.9.2012 kl 1900. På møtet orienterte NVE om behandlingsprosessen for meldingen, og tiltakshaver orienterte om prosjektet og forslag til utredningsprogram. Totalt møtte 60 personer på det offentlige møtet. NVE avholdt samme dag også orienteringsmøte for lokale og regionale myndigheter på rådhuset i Verdal.

2.3 Konsultasjon

Det meldte tiltaket kommer inn under ”Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget” av 11.5.2005. NVE sendte i den forbindelse ut forespørsel om konsultasjon i saken til Sametinget, Feren reinbeitedistrikt og Skjærkerfjella reinbeitedistrikt med frist for tilbakemelding 1.11.2012.

Sametinget, Feren reinbeitedistrikt og Skjærkerfjell reinbeitedistrikt har i brev av henholdsvis 1.11.2012, 1.11.2012 og 31.10.2012 uttalt at de ønsker konsultasjon om Hyllfjellet, Sognavola og Markavola vindkraftverk, som også omfatter utredningsprogrammet.

NVE forela Sametinget, Feren reinbeitedistrikt og Skjærkerfjella reinbeitedistrikt utkast til utredningsprogram i e-post av 28.6.2013, og oversendte samtidig høringsuttalelser som berører samiske interesser.

Sametinget og Skjærkerfjella reinbeitedistrikt ga tilbakemelding på utredningsprogrammet i e-post av henholdsvis 12.7.2013 og 20.8.2013. NVE anser at det har vært en konstruktiv konsultasjonsprosess med de involverte instanser, og vurderer at innspillene i all hovedsak er imøtekommet.

3 NVEs vurdering

I utredningsprogrammet spesifiserer og avgrenser NVE utredningskravene for direkte og indirekte virkninger for miljø, naturressurser og samfunn til de forhold som etter NVEs vurdering er beslutningsrelevante. Intern infrastruktur, dvs. kabler fra hver enkelt vindturbin til en felles transformator for vindkraftverket, nødvendige elektriske anlegg for nettilknytning, interne veier og atkomstvei, massetak/deponier, mellomlagringsplasser av turbinkomponenter mv. omfattes også av utredningsprogrammet.

Etter NVEs vurdering vil en konsekvensutredning som gjennomføres etter det fastsatte utredningsprogrammet gi et godt grunnlag for å kunne vurdere om det meldte vindkraftverket bør etableres eller ikke.

Nedenfor følger NVEs kommentarer til høringsuttalelsene. Høringsuttalelser er kommentert der NVE mener det er behov for avklaringer og/eller presiseringer. Herunder kommenteres eventuelle krav fra høringsinstanser som ikke er tatt med i utredningsprogrammet. I de tilfeller der NVE mener at innspill fra høringsinstansene er dekket av kravene i utredningsprogrammet, er innspillene ikke gjengitt eller kommentert.

3.1 Tiltaksbeskrivelse

3.1.1 Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket

Flere høringsinstanser viser til politiske målsetninger innen blant annet vern av naturmangfold, landskaps- og friluftsområder. Det er bedt om utredning av hvordan tiltaket vil virke inn på internasjonale forpliktelser og nasjonale politiske erklæringer som Bonnkonvensjonen, Bernkonvensjonen, Stortingsmelding nr. 58 "Miljøpolitikk for en bærekraftig utvikling", konvensjonen om biologisk mangfold og Soria-Moriaerklæringen. NVE vil ikke be om utredning av hvordan tiltaket vil virke på måloppnåelsen knyttet til disse, men påpeker at konsesjonsbehandlingen innebærer en konkret vurdering av de fordeler og ulemper et omsøkt tiltak har for samfunnet som helhet. Motsetningene vil dermed bli belyst av NVE ved en senere behandling av en eventuell konsesjonssøknad.

Naturvernforbundet i Verdal ber om dokumentasjon på behovet for kraftproduksjonen fra vindkraftverket sett i sammenheng med muligheter for energieffektivisering og andre vind- og vannkraftprosjekter. NVE legger til grunn at Norge er forpliktet til å øke fornybarandelen av energiforbruket til 67,5 % innen 31.1.2020. Som et virkemiddel for å realisere fornybarmålet har Norge valgt å tre inn i det svensk-norske sertifikatmarkedet som er et langsiktig, teknologinøytralt og markedsbasert støttesystem for fornybar kraftproduksjon. For å kunne oppfylle forpliktelsene er vindkraft en viktig del av løsningen, men fordi vindkraftprosjekter med endelig konsesjon er meddelt over en lang periode med ulike produksjons- og kostnadsforutsetninger, er det viktig å gi flere vindkraftkonsesjoner enn det som er nødvendig. Dette vil sikre at vindkraft blir konkurransedyktig med andre teknologier i markedet og at de beste vindkraftprosjektene blir realisert. NVE vil derfor ikke stille krav om dokumentasjon på behov for kraftproduksjon.

3.1.2 Forholdet til andre planer

Nord-Trøndelag fylkeskommune opplyser om at de utarbeider en helhetlig regional plan for arealbruk der ulike temaområder er integrert. Denne vil erstatte fylkeskommunens tidligere strategier for vindkraft, og forankres som regional plan etter plan- og bygningsloven. Planen skal vedtas i løpet av første halvår 2013. Fylkeskommunen understreker behovet for en regional planlegging av vindkraftverk i Nord-Trøndelag. Verdal kommune ber om at konsekvensutredningen tydeliggjør en forankring i regional plan for vindkraftutbygging.

I retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk (MD og OED 2007), anbefales det at det utarbeides regionale planer. Når godkjente regionale planer foreligger vil disse inngå i grunnlaget for NVEs behandling av enkeltprosjekter. Konsesjonsmyndigheten må imidlertid alltid foreta en konkret vurdering i hvert tilfelle, og vektlegge andre forhold enn de som er vektlagt i regionale planer. I kulepunkt en under tema "Forholdet til andre planer" i utredningsprogrammet stilles det krav til at kommunale og/eller fylkeskommunale planer for tiltaksområdet skal omtales. NVE ber tiltakshaver merke seg arbeidet med ny regional plan for arealbruk.

3.1.3 Infrastruktur og nettilknytning

Nord-Trøndelag fylkeskommune ber om nye vurderinger av kapasitet i sentralnettet med tanke på Statnetts utbyggingsstrategier, og at behov for tilgang til sentralnettet fra vindkraftverk i Nord-Norge blir vurdert. NVE viser til kulepunkt fire under "Infrastruktur og nettilknytning" i utredningsprogrammet hvor dette er ivarettatt.

3.2 Prosess og metode

Flere høringsinstanser foreslår konkret metodikk som de mener bør ligge til grunn for utredningene innen ulike fagtema. Blant annet blir det påpekt at det bør fremgå av utredningsprogrammet hvilke metoder som skal brukes i forbindelse med utredningen, og det anbefales at intervjuer brukes som et supplement til feltarbeid. DN, Fylkesmannen og andre ber om at DN's håndbøker benyttes i diverse fagutredninger.

NVE stiller flere krav til hva som skal ligge til grunn for konsekvensutredningen og hvordan utredningen skal gjennomføres. NVE gir også konkrete anbefalinger til bruk av håndbøker og veiledere. DN's håndbøker er anbefalt der det er vurdert som hensiktsmessig. I kulepunkt seks under temaet "Prosess og metode" i utredningsprogrammet står det at det skal gjøres rede for datagrunnlag og metoder som er benyttet. I tillegg skal usikkerheten knyttet til datagrunnlaget drøftes. NVE ber tiltakshaver merke seg forslaget om intervjuer som et supplement til feltarbeidet, men vil ikke stille krav om dette.

Direktoratet for naturforvaltning (DN) ønsker for tema landskap at Clemetsen og Simensens utkast til ny veileder for vurdering av landskapsvirkninger ved utbygging av vindkraftverk benyttes i utredningen. NVE konstaterer at det i noen meddelte utredningsprogrammer for vindkraftverk har blitt stilt krav om bruk av utkastet til den nye veilederen for landskapsanalyse. Disse er gjennomført, og det pågår nå en evaluering av fremgangsmåten for landskapsanalyse. NVE vil derfor ikke stille krav om bruk av denne på nåværende tidspunkt.

DN mener også at NVE har et godt utgangspunkt for å utvide standardoppsettet for utredningsprogrammet, og ønsker at det utvides med prosjektspesifikke problemstillinger. Etter NVEs vurdering er det et poeng at utredningsprogrammene i stor grad er standardiserte, blant annet for å sikre kvaliteten på utredningene. Hvert program blir supplert med prosjektspesifikke krav og avgrensninger dersom NVE vurderer det som beslutningsrelevant for en fremtidig behandling av en eventuell konsesjonssøknad.

For flere fagtema stilles det krav til at avbøtende tiltak blir drøftet i utredningen. NVE viser til kulepunkt to under tema "Prosess og metode" i utredningsprogrammet hvor det stilles krav til at plantilpasninger, traséjusteringer og/eller andre avbøtende tiltak skal vurderes for alle relevante tema.

3.3 Tiltakets virkninger for miljø og samfunn

3.3.1 Visuelle forhold

- Landskap

Flere høringsinstanser har kommentarer til krav om visualiseringer av vindkraftverket. Verdal kommune peker på behovet for gode visualiseringer av virkningene for landskaps- og naturverdier. Fylkesmannen påpeker at visualiseringer av vindkraftverk sjelden gir et godt inntrykk av virkningene for landskap, og råder til at vindturbiner og tilhørende inngrep forstørres til riktig målestokk i visualiseringene. Nord-Trøndelag turistforening (NTT) ber om at det legges inn mennesker eller biler i visualiseringene for å tydeliggjøre dimensjonene, og at skjæringer og fyllinger er vist. NVE viser til veileder 5/2007 "Visualisering av planlagte vindkraftverk", og forutsetter at visualiseringer presenterer tiltaket i reell målestokk. Det er videre presisert i kulepunkt fire under tema "Landskap" at visualiseringene skal omfatte hele tiltaket, herunder veier og oppstillingsplasser. De krav som stilles til visualisering av tiltaket vil etter NVEs vurdering gi et tilstrekkelig realistisk inntrykk av hvordan tiltaket vil fremstå i landskapet.

Det er videre kommet flere forslag til fotostandpunkt for visualiseringene. Naturvernforbundet i Verdal ønsker at tiltakene visualiseres fra steder som har verdi for lokalbefolkning, hytteeiere og turister. NTT ber om at tiltakene visualiseres fra populære friluftsområder, og nevner Spøthatten, Saursheia, Brannheiklumpen, Hærvola, Hardbakkfjellet, Drivsjøfjellet og Hermannsnasa som egnede visualiseringspunkter. NVE vil ikke stille konkrete krav til visualiseringspunkter, men forutsetter at fotostandpunktene velges av fagutredere i samråd med berørt kommune. NVE ber om at forslag i høringsuttalelsene blir vurdert. Videre ønsker Kverndalens venner at det gjøres visualiseringer av vindkraftverket 30 km fra planområdets ytre avgrensning på grunn av villmarkspreget i området. NVE vil ikke stille krav om dette, men viser til krav til visualiseringer og fremgangsmåte under tema "Landskap" i utredningsprogrammet.

Naturvernforbundet i Verdal ber om en synlighetsanalyse av lysmerking. NVE viser til kulepunkt fem under tema "Landskap" der krav til vurdering av visuelle virkninger knyttet til lysmerking er beskrevet.

DN og andre ønsker utredning av sumvirkninger for landskap. NVE vil ikke stille krav til dette. NVE legger til grunn at det vil meddeles langt flere utredningsprogrammer og konsesjoner enn det som vil bli realisert.

- Kulturminner og kulturmiljø

Sametinget ønsker at undersøkelsesplikten som følger av kulturminneloven § 9 er oppfylt før et konsesjonsvedtak. Det er etter NVEs vurdering hensiktsmessig at § 9 undersøkelsene gjennomføres etter en eventuell meddeling av konsesjon i tilknytning til utarbeiding av detaljplan. NVE vil derfor ikke kreve § 9 undersøkelser i utredningsprogrammet.

Sametinget legger også frem et forslag til utredningsprogram for kulturminner og kulturmiljø. Forslaget er gjengitt i kapittel seks i dette notatet. NVE anser at punktene i forslaget i vesentlig grad er dekket i krav under tema "Landskap" og "Kulturminner og kulturmiljø" i utredningsprogrammet. Kravene vil etter NVEs vurdering gi en tilstrekkelig utredning av tiltakets virkninger for kulturminner og kulturmiljø, og NVE vil ikke gjøre tilpasninger i utredningsprogrammet. Sametinget påpeker også at det er viktig at utredere besitter nødvendig faglig og kulturell kompetanse i samisk kultur og samiske kulturminner. NVE anbefaler at utredere har nødvendig samisk kompetanse, men viser til at det er tiltakshavers ansvar å utarbeide tilstrekkelige utredninger. Dersom utredningen om samiske kulturminner vurderes til å være for dårlig, vil NVE be om tilleggsutredninger.

Kverndalens venner ber om utredning av virkninger for gamle samiske boplasser i Næveråsan og gravhauger ved Sul. NVE påpeker at de generelle punktene i utredningsprogrammet under tema "Kulturminner og kulturmiljø" vil ivareta utredning av direkte og indirekte virkninger for relevante kulturminner og kulturmiljøer.

- Friluftsliv

Verdal kommune understreker at det er viktig å få kartlagt områdenes betydning for friluftsliv, jakt og fiske, og vindkraftverkets virkninger for disse interessene. Kverndalens venner ber om at de friluftskvaliteter som finnes i Kverndalen sammenliknes med friluftskvaliteter andre steder i regionen. Andre spesifiserer at det må utredes virkninger for utbredelse av bær som følge av eventuell drenering, elg- og hjortejakt i tillegg til rype- og skogsfuglbestand i områdene. Inn-Trøndelag fuglehundklubb vil ha utredet påvirkning på mulighet for hundetrening og jaktprøver. Flere ber om at det legges vekt på en eventuell endring i områdenes opplevelsesverdi som følge av visuell påvirkning, støy og fare for iskast.

Vi viser til punktene under ”Friluftsliv og ferdsel”, kulepunkt en under tema ”Fugl” og kulepunktet under ”Landbruk”. NVE vil tilføye under ”Landbruk” at vurderingen skal omfatte virkninger for fiske i tillegg til beite og jakt, og anser da at ovennevnte krav i vesentlig grad er ivaretatt i utredningsprogrammet. Blant annet skal det vurderes hvordan tiltaket vil påvirke friluftslivet i planområdet og tilgrensende områder. Alternative friluftsområder med tilsvarende aktiviteter skal omtales. NTT mener at utredningen må ta utgangspunkt i at friluftsliv utøves i naturområder uten tyngre inngrep. NVE ber utreder merke seg dette når alternative områder skal omtales. NVE vil også be utreder merke seg de aktuelle artene som er påpekt av høringsinstansene i tilknytning til jakt i områdene. NVE vil ikke stille konkret krav til utredning av virkninger for utbredelse av bær, men opplyser om at tiltak i en miljø- transport- og anleggsplan ved en eventuell realisering av vindkraftverket vil bidra til å unngå drenering av myr i området.

Fylkesmannen ønsker at det gjennomføres en omfattende undersøkelse om hvordan vindkraftverk påvirker bruk av områder til friluftsliv, jakt og fiske med utgangspunkt i erfaringer fra etablerte vindkraftverk i Norge, og at denne legges til grunn for utredningene. NVE merker seg innspillet. I denne sammenheng vurderes utredningsbehov for et konkret vindkraftverk, og NVE vil ikke stille krav til generelle studier.

Naturvernforbundet i Verdal ønsker en samfunnsøkonomisk verdivurdering av planområdene for lokalbefolkning og tilreisende før og etter utbygging. NVE peker på de metodiske utfordringene knyttet til denne type vurderinger, og vil ikke stille krav til verdivurdering av planområdene.

DN ønsker utredning av sumvirkninger for friluftsliv. NVE vil ikke stille krav til dette, men vil som en del av konsesjonsbehandlingen vurdere eventuelle samlede virkninger for friluftsliv av dette og andre vindkraftprosjekter i nærheten.

3.3.2 *Naturmangfold*

Flere høringsinstanser viser til naturmangfoldloven §§ 8-12. NVE vil påpeke at det er forvaltningen som har ansvar for å vurdere tiltaket opp mot §§ 8-12 i naturmangfoldloven, og NVE vil derfor gjøre en grundig vurdering av dette når det eventuelt foreligger en konsesjonssøknad med tilhørende konsekvensutredning. Dersom NVE vurderer at kunnskapsgrunnlaget ikke er tilstrekkelig kan vi kreve tilleggsutredninger.

- **Naturtyper og vegetasjon**

Flere høringsinstanser peker på behovet for å supplere og verifisere eksisterende kunnskap om arter og naturtyper gjennom nye feltundersøkelser, og ønsker at feltundersøkelsene dokumenteres med feltdagbøker og kartfestede befaringsruter. Flere instanser påpeker at et par feltdøgn ikke er tilstrekkelig for å ivareta krav til kunnskapsgrunnlaget.

NVE viser til kulepunkt syv under ”Prosess og metode” i utredningsprogrammet der det stilles krav til feltbefaring dersom det ikke har blitt foretatt undersøkelser av naturmiljø av nyere dato. Det står også at tidspunkt for befaring, befaringsrute og utreders faglige bakgrunn skal oppgis. NVE anser krav til feltbefaring som dekket av utredningsprogrammet.

Naturvernforbundet i Verdal ber om hydrologiske undersøkelser som skal ligge til grunn for detaljprosjektering av vindkraftverket for å hindre drenering og uttørking. Ved en eventuell konsesjon og realisering av vindkraftverket, vil kravet bli ivaretatt i en miljø-, transport- og anleggsplan.

- **Fugl**

Også for fugl ser flere høringsinstanser behov for å supplere og verifisere eksisterende kunnskap gjennom nye feltundersøkelser gjennomført av kompetente fagfolk til relevante tider av året. NVE

viser til kulepunkt tre og syv under ”Prosess og metode”, der det står at utredningene skal gjennomføres av kompetente fagpersoner og at det skal gjennomføres feltarbeid dersom det ikke har blitt foretatt undersøkelser av naturmiljø av nyere dato. NVE anser at krav til feltbefaring er ivaretatt i her.

Det stilles krav til kartlegging av hekkelokaliteter, trekkruter og nærings- og furasjeringsområder i tillegg til utredning av kollisjons- og elektrokusjonsfare. Naturvernforbundet i Verdal ber om et særlig fokus på rovfugl og trekkfugl i utredningene. NOF opplyser om et viktig høst- og vårtrekk over Hyllfjell/Sognavolområdet. Flere høringsinstanser ber om utredning av virkninger for spesifikke arter, herunder hubro, kongeørn, hønsehauk og annen hønsefugl, vipe, dobbeltbekkasin, storlom, varsler, storfugl og orrfugl. NOF ønsker at det utredes hvordan en eventuell økt konflikt mellom reindrift og rovdyr kan ha innvirkning på den lokale bestanden av kongeørn. Når det gjelder utredning av virkninger for hønsefugl, ber NOF om en vurdering av et eventuelt økt jaktpress i omkringliggende områder ved at utbyggingsområdene faller bort som attraktive jaktområder.

NVE viser til punktene under tema ”Fugl” i utredningsprogrammet som vi mener dekker de ovennevnte krav til utredninger. NVE forutsetter at konsekvensutredningen tar utgangspunkt i den kunnskap som foreligger, og at det foretas nødvendig oppdatering av denne. Når det gjelder de spesifiserte artene nevnt over, anser NVE disse som ivaretatt gjennom kulepunkt en der det står at det skal utarbeides en oversikt over fugl som kan bli vesentlig berørt av tiltaket. NVE ber utreder merke seg artene som er oppgitt i høringsuttalelsene. Der eksisterende dokumentasjon er mangelfull skal det gjøres feltbefaring. Når det gjelder NOFs spesifikke krav til utredning av virkninger for lokal kongeørnbestand og jaktpress på hønsefugl i omkringliggende områder, anser NVE at dette er ivaretatt gjennom de generelle kravene til utredning av naturmangfold i utredningsprogrammet.

- Andre dyrearter

Naturvernforbundet i Verdal ønsker at forekomster av gaupe, jerv, bjørn, fjellrev, bever og liten salamander blir utredet. NVE anser kravet som ivaretatt gjennom punktene under tema ”Andre dyrearter” i utredningsprogrammet.

Nord-Trøndelag turistforening ber om at det blir satt i gang en generell studie av virkninger av vindkraftutbygging for store rovdyr. NVE merker seg innspillet. I denne sammenheng vurderes utredningsbehov for et konkret vindkraftverk, og NVE vil ikke stille krav til generelle studier.

- Samlet belastning, jf. naturmangfoldloven § 10

Flere høringsinstanser stiller krav til utredning av samlet belastning for arter og naturtyper. Fylkesmannen ønsker at utredningen av samlet belastning for fugl omfatter utredning av kollisjonsrisiko, biotopforringelse, fortrengning og virkninger for bestandsutvikling. NVE viser til punktene under ”Samlet belastning, jf. naturmangfoldloven § 10” i utredningsprogrammet. NVE anser at de fremsatte krav er ivaretatt her.

- Inngrepsfrie naturområder og verneområder

Flere høringsinstanser fremhever de foreslåtte naturreservatene Kverndalen og Høysjøen-Høgmannen i sine uttalelser. DN ønsker at en videre utredning av tiltakene avventes til verneprosessen rundt områdene er sluttført. Alternativt ønsker de virkninger for områdene utredet. Nord-Trøndelag kommune opplyser at Kverndalen krever et spesielt hensyn. NVE kan ikke se at det er behov for å avvente behandlingsprosessen til verneprosessen rundt Kverndalen og Høysjøen-Høgmannen er avsluttet, men vil stille krav til at det beskrives hvordan tiltaket kan påvirke verneformålene, jf kulepunkt to under tema ”Forholdet til andre planer” i utredningsprogrammet.

Kommunen og andre ønsker en grundig utredning av hvordan en utbygging vil påvirke områder som i dag er inngrepsfrie (INON). Flere høringsinstanser ber om at det utredes sumvirkninger for INON lokalt, regionalt og nasjonalt. NOF ønsker at det utredes hvordan reduksjon av INON vil påvirke naturmangfold og friluftsliv.

NVE viser til kulepunkt en under tema ”Inngrepsfrie naturområder og verneområder” i utredningsprogrammet der krav til utredning av reduksjon av INON er ivaretatt, og det er spesifisert at slik reduksjon skal tall- og kartfestes. Når det gjelder utredning av sumvirkninger, vil NVE ikke stille krav til dette. Etter NVEs vurdering hører generelle utredninger om endringer i INON ikke hjemme i behandling av enkeltsaker. Eventuell endring i INON er tilstrekkelig ivaretatt i utredningsprogrammet. Når det gjelder hvordan reduksjon av INON vil påvirke naturmangfold og friluftsliv, anser NVE at dette er ivaretatt i punktene under temaene ”Naturmangfold” og ”Friluftsliv” i utredningsprogrammet.

3.3.3 Nærings- og samfunnsinteresser

- Verdiskaping

Verdal kommune med flere stiller krav til utredning av lokal verdiskaping og sysselsetting i både anleggs- og driftsfase. Kommunen spesifiserer at virkninger for et bredt spekter av aktører, eksempelvis bruksrettighetshavere, grunneiere, hytteeiere og industrikjede, bør bli belyst. NVE anser dette som tilstrekkelig dekket av utredningsprogrammet under ”Verdiskaping”.

Kommunen ønsker oppstart av forhandlinger om en utbyggingsavtale med E.ON dersom de ønsker å gå videre med utredninger av tiltaket. NVE anser dette som et privatrettslig forhold, og vil ikke stille krav til dette.

Det ønskes også utredning av eventuelle tap av inntekter ved salg av jaktkort, som følge av at område ikke lenger er like attraktivt som før en eventuell vindkraftetablering. Kun enkelte virkninger kan tallfestes eller verdsettes i økonomisk forstand. Etter NVEs vurdering er det stor usikkerhet knyttet til å tallfeste økonomiske tap som følge av vindkraftutbygging. NVE finner det ikke beslutningsrelevant å be om utredninger knyttet til dette.

- Reiseliv og turisme

Kverndalens venner ønsker utredning av virkninger for reiselivet spesielt knyttet til pilegrimsleden, reiselivssatsning basert på Olavsarven og for Blåfjella-Skjækerfjella nasjonalpark. NVE viser til beskrevet fremgangsmåte under tema ”Reiseliv og turisme” i utredningsprogrammet der det står at vurdering av virkninger for reiseliv skal sammenholdes med de vurderinger som gjøres under temaene landskap og friluftsliv. Det står også at det skal gjennomføres samtaler/intervjuer med berørte næringsutøvere. NVE anser at nevnte krav vil fanges opp i utredningsarbeidet, og minner om at NVE kan be om tilleggsutredninger hvis utredningen skulle vise seg å være mangelfull.

Kverndal statsallmennings hytteforening ønsker en utredning av verditap for deres hytter. NVE finner ikke grunnlag for å pålegge tiltakshaver spesifikke utredninger knyttet til utvikling av hyttepriser. NVE legger til grunn at det er stor usikkerhet knyttet til resultatene fra slike utredninger.

- Landbruk

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag stiller krav til landbruksutredninger, og ber om en beskrivelse av en eventuell omdisponering av areal som følge av tiltaket i jord- og skogarealer, og en utredning av begrensninger på drift av direkte berørt areal i tillegg til i influensområdet. Verdi av berørt areal ønskes beskrevet. For jordbruk ønskes en beskrivelse av ulemper knyttet til tap av beitearealer. Det stilles også krav til vurdering av behovet for andre driftsmetoder enn de optimale knyttet til skogbruk.

I utredningsprogrammet stiller NVE krav til at det skal gjøres en kortfattet vurdering av tiltakets eventuelle virkninger for jord- og skogbruk. Omdisponering av areal, virkninger for beitearealer og driftsmetoder inngår som en del av dette. NVE vil ikke stille et konkret krav til verdivurdering av berørt areal. Etter NVEs vurdering vil en utredning som oppfyller kravet i utredningsprogrammet gi tilstrekkelig informasjon om virkninger for jord- og skogbruk.

- Reindrift og samisk utmarksbruk

Flere høringsinstanser fremhever behovet for utredning av virkninger for vinterbeiteområdene, spesielt i Skjækerfjell reinbeitedistrikt. Dette er ivaretatt i kulepunkt to under tema ”Reindrift og samisk utmarksbruk” i utredningsprogrammet. Det fremheves i høringsuttalelser at tap av beiteområder må ses i sammenheng med tilgjengelige områder for vinterbeite i reinbeitedistriktene som helhet. NVE forutsetter at dette vil dekkes gjennom krav til utredning av indirekte virkninger i nevnte kulepunkt.

Flere høringsinstanser ber om utredning av sumvirkninger for reindrift i reinbeitedistriktene Feren og Skjækerfjell som helhet. Kopperå vindkraftverk nevnes spesielt, og Naturvernforbundet i Verdal ber om utredning av sumvirkninger av planlagte vindkraftverk i Meråker, Steinkjer og Verdal kommuner for Feren reinbeitedistrikt. Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag ber om at det gjøres en vurdering av sumvirkninger ved andre eksisterende og planlagte inngrep i reinbeitedistriktene. Verdal kommune forventer at utredningen for reindrift i størst mulig grad gjennomføres som samarbeidsprosjekt med de kommuner som inngår i Feren reinbeitedistrikt.

NVE viser til kulepunkt fem under tema ”Reindrift og samisk utmarksbruk” i utredningsprogrammet der kravet til å se tiltaket i sammenheng med andre planer om vindkraft i nærheten er ivaretatt. Videre har vi lagt inn et krav i utredningsprogrammet om at vurderingen av samlede virkninger skal omfatte andre planer med vesentlige virkninger for reindriften i tillegg til vindkraftverk. NVE forutsetter at utreder tar kontakt med Meråker, Steinkjer og Verdal kommuner ved oppstart av utredningsarbeidet for å avklare videre prosess.

Skjækerfjell og Feren reinbeitedistrikt stiller krav til gjennomføring av utredningen. Feren reinbeitedistrikt ber om at den gjennomføres av to reindriftssakkyndige, hvorav den ene er aktiv reieneier og at det gjennomføres befaring hvor minst en reieneier fra reinbeitedistriktet deltar. NVE viser til kulepunkt tre under ”Prosess og metode” i utredningsprogrammet der det står at utredningene skal gjennomføres av kompetente fagmiljøer, og videre til ”*Fremgangsmåte*” under tema ”Reindrift og samisk utmarksbruk” der det står at reinbeitedistriktet/sidaer, reindriftsforvaltningen og Sametinget skal kontaktes i forbindelse med utredningen, og at tilgjengelig informasjon ved behov skal suppleres med befaringer. NVE forutsetter at utreder oppretter de nødvendige kontakter for å kunne gjennomføre en tilfredsstillende fagutredning i området, og minner om at NVE ved mangelfulle utredninger kan stille krav om tilleggsutredninger. Vi anbefaler at reindriften involveres så tidlig som mulig i utredningsprosessen.

Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag har flere konkrete forslag til utredningskrav. NVE anser at disse i hovedsak er dekket av kravene i utredningsprogrammet.

Skjækerfjell reinbeitedistrikt ber om at det gjøres en grundig utredning av virkninger for reindrift, kultur og sosiale aspekter i hele reinbeitedistriktet. NVE forutsetter at reindriftsutredningen omfatter alle relevante virkninger av tiltaket.

Sametinget ønsker en avklaring av annen samisk utmarksbruk i planområdene, herunder småbruk, fiske, jakt, duodji og sanking. NVE har lagt inn et punkt i utredningsprogrammet der dette er ivaretatt.

- Luftfart og kommunikasjonssystemer

Forsvarsbygg har uttalt seg i forbindelse med begrensninger for lavflyging ved etablering av vindkraftverk i regionen. De har behov for lavflygingsmuligheter i trenings- og opplæringsammenheng. I utredningsprogrammet har NVE satt egne detaljerte krav til utredning for luftfart, og det er presisert at kravene omfatter både sivil og militær luftfart. Forsvarsbygg vil ved en eventuell konsesjonssøknad få mulighet til å uttale seg om utredningen.

3.3.4 Annet

NTT ønsker at det legges frem et fullstendig klimaregnskap som bør legges til grunn i alle saker. Etter NVEs vurdering vil vindkraftverket i tilstrekkelig grad beskrives som et klimatiltak som følge av kravet i kulepunkt tre under "Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket" i utredningsprogrammet.

Kverndalens venner ønsker at det utredes en alternativ plassering av vindkraftverket. NVE viderefører etablert praksis i konsesjonssaker for energianlegg, og vil ikke kreve utredning av alternativer til det meldte tiltaket.

Verdal kommune ber om at utredningen inneholder entydige avklaringer knyttet til hvilke kontraktsregimer utbygger legger opp til både i anleggs- og driftsfase. Etter NVEs vurdering er dette ikke beslutningsrelevant informasjon for konsesjonsspørsmålet. NVE vil ikke stille krav til dette.

Kverndal statsallmennings hytteforening ber om en utredning av tap av livskvalitet for hytteeierne i området, og Kverndalens venner ønsker utredning av virkninger for folkehelsen. NVE legger til grunn at det er store metodiske utfordringer knyttet til denne type undersøkelser, og vil ikke kreve det utredet.

Kverndal statsallmennings hytteforening ønsker også utredning av virkninger for mobildekning og TV- og radiosignaler. Dette er ivarettatt gjennom kravene listet under "Luftfart og kommunikasjonssystemer" i utredningsprogrammet.

Direktoratet for mineralforvaltning ber om at virkninger for mineralske ressurser i området blir utredet. Dersom det foreligger planer om gruvedrift eller lignende i området vil dette bli omfattet av "Forhold til andre planer" som omtales i underkapittel 3.1.2 i dette notatet.

4 Miljøverndepartementets merknader til NVEs utkast til utredningsprogram

NVE har i brev av 28.6.2013 forelagt utkast til utredningsprogram for Miljøverndepartementet (MD) i henhold til forskrift om konsekvensutredninger av 26.6.2009 § 8. MD har i brev av 23.9.2013 gitt innspill til forelagt utredningsprogram. Uttalelsen er sammenfattet nedenfor.

MD skriver at innlandsprosjektene i Trøndelag reiser andre typer problemstillinger enn de vindkraftanleggene som har vært tatt under behandling i fylket tidligere. De skriver at det per september 2013 er gitt konsesjon til 1167 GWh ny vindkraftproduksjon i Nord-Trøndelag, og at prosjekter med til sammen 2966 GWh er under behandling. De viser til regional plan for arealbruk i fylket, vedtatt på fylkestinget 25. april i år, der det står at: "planlegging av vindkraft utover de konsesjonsgitte anbefales å stilles i bero inntil konsekvenser for reindrift og miljøinteresser av disse er vurdert". MD mener det er uheldig at det gis konsesjon til prosjekter som ikke blir realisert, og at dette gir et usikkert bilde av utbyggingsvolumet og samlede miljøvirkninger. Videre skriver de at det store volumet av ikke-realiserbare saker vanskeliggjør vurderingen av sumvirkninger for miljø og samfunn, spesielt der det ikke er utarbeidet fylkesdelplaner for vindkraft i tråd med de nasjonale retningslinjene for planlegging og lokalisering av vindkraftverk. MD ber NVE ta nødvendige grep for å legge til rette for at det kan gjøres helhetlige vurderinger av virkningene som følge av vindkraftetableringen i

regionen. Det er særlig viktig å få fram en samlet vurdering av påvirkningen på naturmangfold og reindriftinteressene.

4.1 Kommentarer til Miljøverndepartementets merknader

NVE konstaterer at uttalelsen fra MD i hovedsak er knyttet til overordnet strategi og fremgangsmåte for NVEs saksbehandling. NVE ber likevel tiltakshaver merke seg kommentarene fra Miljøverndepartementet, og anmoder om at tiltakshaver så langt det lar seg gjøre vil legge til rette for å kunne vurdere samlede virkninger for naturmangfold og reindrift i det videre arbeidet med utredningen av Hyllfjellet, Sognavola og Markavola vindkraftverk.

5 Tematiske konfliktvurderinger

5.1 Generelt om tematiske konfliktvurderinger

Tematiske konfliktvurderinger ble behandlet i Stortingsmelding nr. 11 (2004-2005) Sametingets virksomhet i 2003. Følgende temaer inngår i konfliktvurderingene: naturmiljø, kulturmiljø og landskap (Direktoratet for Naturforvaltning og Riksantikvaren), reindrift – (Reindriftsforvaltningen) og forsvarrets interesser (Forsvarsbygg).

Prosjektene kategoriseres etter følgende generelle karakterskala:

- Kategori A: Ingen konflikt
- Kategori B: Mindre konflikt
- Kategori C: Middels konflikt, men mulig å redusere konflikt ved avbøtende tiltak som for eksempel mindre justeringer av parken som flytting/fjerning av et mindre antall vindturbiner. Eventuelt et område med stor verdi men stor usikkerhet om konfliktgrad, men hvor sektormyndighet tror konfliktgraden vil være stor ("føre var").
- Kategori D: Stor konflikt, men mulig å redusere konflikt ved avbøtende tiltak som for eksempel omfattende justeringer av parken som flytting/fjerning av et større antall vindturbiner.
- Kategori E: Svært stor konflikt. Avbøtende tiltak vil ikke kunne redusere konflikt.

5.2 Tematisk konfliktvurdering av tiltaket

Forsvarsbygg har i brev av 31.10.2012 gitt tiltaket **kategori A**. Det har ikke blitt avdekket forhold som tilsier at tiltakene kommer i konflikt med Forsvarets installasjoner.

Reindriftsforvaltningen har i brev av 11.1.2013 gitt tiltaket **kategori D**.

Hyllfjellet og Sognavola vindkraftverk gis konfliktkategori D for Feren reinbeitedistrikt ved full utbygging av begge planområder forutsatt at det ikke bygges ut ytterligere vindkraft innen reinbeitedistriktet. Utbyggingen vil berøre store deler av distriktets vinterbeiter, og gi en større belastning på øvrige vinterbeiter i regionen og dermed føre til reduksjon i produksjonsgrunnlaget.

Markavola vindkraftverk gis konfliktkategori D med begrunnelse i reduksjon av vinterbeitearealer og dermed reduksjon i produksjonsgrunnlaget. Kartlagte flyttleier vil også bli berørt.

Ved utbygging av de tre vindkraftverkene i kombinasjon med realisering av Kopperå vindkraftverk gis en samlet konfliktkategori E for Feren reinbeitedistrikt.

6 Innkomne merknader

Det har kommet inn 21 merknader til meldingen med forslag til utredningsprogram for vindkraftverket. Disse er sammenfattet nedenfor.

6.1 Lokale myndigheter

Verdal kommune uttaler seg i brev av 30.10.2012, og har følgende innspill til utredningsprogram:

1. *Kommunen forventer at forestående utredningsprosess gjennomføres med fokus på kvalitet og involvering av berørte parter, slik at konklusjonene blir tillitskapende og gir et godt grunnlag for å treffe avgjørelse om eventuell utbygging av vindkraftverk.*
2. *Kommunen forventer at en konsekvensutredning for reindrift i Feren reinbeitedistrikt i størst mulig grad gjennomføres som samarbeidsprosjekt med berørte kommuner innenfor reinbeitedistriktet, slik at utredningen bidrar til at krav om helhetlig konsekvensutredning som er framsatt i forbindelse med kommuneplanens arealdel kan oppfylles.*
3. *Kommunen understreker betydningen av å få frem hvordan en utbygging vil påvirke landskaps- og naturverdiene i planområdene og tilgrensende områder. Gode visualiseringer av virkningene vil være både et krav og en nødvendighet i den videre prosessen.*
4. *Det må grundig utredes hvordan en eventuell utbygging vil påvirke bruken og opplevelsesverdien for områdene. Områdenes betydning for friluftsliv, herunder jakt og fiske, samt konsekvenser av en utbygging – er særdeles viktig å få kartlagt.*
5. *Det må utredes grundig hvordan en eventuell utbygging vil påvirke arealer som per i dag er inngrepsfrie områder. Kverndalen fremstår som spesielt "sårbar" og konfliktfylt i denne sammenheng, eksempelvis krever området øst for Hyllfjellet en spesiell hensyntagen.*
6. *Det er viktig for Verdal kommune å få belyst konsekvenser knyttet til brede nærings- og samfunnsinteresser. Verdiskapning og sysselsetting (direkte og indirekte), både i utbyggings- og driftsperioden – er særdeles viktig å få godt og realistisk utredet. Det er viktig gjennom en utredningsprosess å få belyst konsekvensene for et bredt spekter av aktører – eksempelvis bruksrettighetshavere, grunneiere, hytteiere og den industrielle verdikjeden.*
7. *En utredning må inneholde entydige avklaringer knyttet til hvilke kontraktsregimer utbygger legger opp til, både i forhold til en eventuell utbygging og i forhold til driftsfasen.*
8. *Dersom E.ON velger å gå videre med konsekvensutredning og søknad, skal det startes forhandlinger med utbygger om en utbyggingsavtale. Formålet med avtalen er å sikre kommunen en rettmessig avkastning for å ha investert av sin natur i kommersiell kraftproduksjon. Økonomiske og fysiske vilkår og ytelser i utbyggings- og driftsfasen, samt sikring av positive ringvirkninger for lokalt næringsliv vil være sentrale elementer.*
9. *En konsekvensutredning må tydeliggjøre en forankring i en regional plan for utbygging av vindkraft i innlandet.*

6.2 Regionale myndigheter

Nord-Trøndelag fylkeskommune uttaler seg i brev av 26.10.2012 hvor de opplyser at de utarbeider en helhetlig regional plan for arealbruk der ulike temaområder er integrert. Etter planen skal fylkestinget gjøre endelig vedtak av planen i løpet av første halvår 2013. Denne vil erstatte fylkeskommunens tidligere strategier for vindkraft, og forankres som regional plan etter plan- og bygningsloven. Primært ber fylkeskommunen om at NVE ser behovet for regional planlegging av vindkraftverk i Nord-Trøndelag. Ved eventuell utarbeiding av KU før planen foreligger, ber de om at det gjøres nye vurderinger av kapasitet i sentralnettet med tanke på Statnetts utbyggingsstrategier, og at behov for tilgang til sentralnettet fra vindkraftverk i Nord-Norge blir vurdert.

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag uttaler seg i brev av 31.10.2012 hvor de skriver at de ikke ser det som hensiktsmessig med videre utredninger av de meldte tiltakene fordi de er lokalisert i indre deler av fylket, hvor de vurderer at vindkraft vil gi store utfordringer for blant annet miljøverdier, reindriftsinteresser og andre samiske interesser. Fylkesmannen viser til nasjonale målsetninger for vern av naturmangfold, landskapsverdier og friluftslivsområder. Når det gjelder forslag til utredningsprogram, har fylkesmannen innspill til temaene landbruk, naturmangfold, friluftsliv, landskap og INON-områder.

For landbruk ønsker fylkesmannen en beskrivelse av eventuell omdisponering av areal som følge av tiltaket i jord- og skogarealer, og en utredning av begrensninger i drift av direkte berørt areal i tillegg til influensområdet. Verdi av berørt areal ønskes beskrevet. For jordbruk ønskes en beskrivelse av ulemper ved tap av beitearealer, og for skogbruk må behovet for andre driftsmetoder enn det optimale bli vurdert. En vurdering av avbøtende tiltak ønskes også.

For naturmangfold ønsker fylkesmannen en overordnet utredning av sumvirkninger for regionale og nasjonale miljøverdier med særlig fokus på landskap og INON- områder. Fylkesmannen viser til naturmangfoldloven §§ 8-12, og ber om at eksisterende kunnskap suppleres med feltundersøkelser som dokumenteres med feltdagbøker og kartfesting av befaringsruter. Faglig forskjell mellom feltundersøkelse og feltbefaring blir påpekt i høringsuttalelsen, og feltundersøkelse er beskrevet som systematiske undersøkelser over et visst tidsrom i en optimal del av sesongen. Fylkesmannen ber om kartlegging av viktige naturtyper i planområdet og i områder for veier og kraftlinjer som må gjennomføres etter DN håndbok 13-99 (rev. 2007). Videre ber de om fastsetting av verdi og vurdering av virkninger for naturtypene, og at samlet kunnskap presenteres på kart. Fylkesmannen ber også om å få tilsendt nye registreringer av viktige naturtyper tilsendt sammen med en eventuell konsekvensutredning. Videre ber de om at konsekvensutredningen omfatter kartlegging av naturtypenes økologiske funksjon, og områdenes betydning som leveområder for pattedyr og fugler, herunder yngle- og hekkeområder, trekkruiter og nærings- og furasjeringsområder. Kartlegging av pattedyr bes gjennomført i tråd med DN håndbok 11- *Viltkartlegging*.

Når det gjelder fugl, ber fylkesmannen om utredning av omfanget av trekkende fugl over planområdet med tanke på sårbarhet for artsgrupper og viktige enkeltarter. For sårbare og rødlista fuglearter ber de om utredning av samlet belastning som følge av de planlagte vindkraftverkene og tilhørende nettilknytning der følgende elementer inngår i utredningen:

- Risiko for å bli drept i kollisjon med vindturbiner, ledninger eller andre tekniske installasjoner i tilknytning til vindkraftverket.
- Omfang av ødeleggelse av viktige biotoper.

- Graden av forstyrrelse som følge av arbeid i byggefasen, drifting av turbiner, økt ferdsel, maskinstøy og ”visuell støy” som alle kan presse fugler til dårligere leveområder som igjen kan redusere deres mulighet til overlevelse og reproduksjon.
- Totaleffekten som disse faktorene har på dagens populasjoner.

Når det gjelder landskap, mener fylkesmannen at visualiseringer av vindkraftverk sjelden gir et godt inntrykk av virkningene for landskapet og råder til at vindturbiner og andre inngrep forstørres til riktig målestokk i visualiseringene.

For tema INON-områder ber fylkesmannen om en samlet oversikt over INON-områder for E.ONs planer for vindkraftverk i Nord-Trøndelag, med særlig fokus på villmarksområder.

For tema friluftsliv ber fylkesmannen om en gjennomføring av en omfattende undersøkelse om hvordan store vindkraftverk påvirker bruken av områdene til friluftsliv, jakt og fiske med utgangspunkt i erfaringsmateriale fra områder med etablerte vindkraftverk i Norge.

Reindriftsforvaltningen Nord-Trøndelag (RNT) uttaler seg i brev av 24.9.2012 hvor de gir en beskrivelse av reindrifta i de to berørte reinbeitedistriktene Feren og Skjækerfjell. For begge distriktene ventes de meldte vindkraftverkene å gi virkninger for sentrale vinterbeiteområder. RNT ber om at Hyllfjellet og Sognavola vindkraftverk ses i sammenheng med det meldte Kopperå vindkraftverk når det gjelder virkninger for Feren reinbeitedistrikt. For øvrig bes generelt om en vurdering av sumvirkninger ved andre eksisterende og planlagte inngrep i reinbeitedistriktene som helhet. I den forbindelse viser RNT til pågående arbeid med helhetlig konsekvensutredning i Innherred samkommune, og anmoder om et samarbeid med dem i utredningsprosessen. For Skjækerfjell reinbeitedistrikt spesifiseres at en helhetlig utredning bør fokusere på virkninger for distriktets vinterbeiteområder. RNT ber om at følgende punkter tas inn i utredningsprogrammet:

- Det må gis en grundig beskrivelse av reindriftens bruk av området i dag og av potensiell bruk av området.
- Konsekvensutredningen må inneholde en beskrivelse av 0-alternativet.
- Alle inngrep og aktiviteter som følge av anlegget må inngå i konsekvensutredningen, inkludert kraftledninger og veiframføring.
- Det må utredes både direkte og indirekte konsekvenser av tiltaket både for anleggsfasen driftsfasen. Dette gjelder både beite- og driftsmessige konsekvenser, samt økonomiske, kulturelle og sosiale konsekvenser for berørte reindriftsutøvere.
- Det må beskrives mulige avbøtende tiltak for både driftsfasen og anleggsfasen.
- Behovet for miljøoppfølgingsprogram som kartlegger de faktiske virkningene i etterkant av en eventuell utbygging må vurderes.
- Vurdere konsekvensene av mulige sammenblandinger med Kall sameby på svensk side og distriktene i mellom på norsk side.
- Vurdere reindriftens mulighet for bruk av helikopter til samling og flytting av rein innenfor vindkraftverket. Etter det Reindriftsforvaltningen kjenner til er det ikke tillatt med lavtflyging med helikopter innenfor vindparker.
- Vurdere sannsynligheten for økt konflikt med rein på innmark.

- Vurdere om vindkraftverket kan få betydning for antall påkjørsler av tamrein på Nordlandsbanen i Skæhkere sijte.

For øvrig varsler RNT at en eventuell konsesjonssøknad for Hyllfjellet, Sognavola og Markavola vindkraftverk vil bli lagt frem for Områdestyret for reindrift i Nord-Trøndelag reinbeiteområde med mulig forslag om innsigelse.

6.3 Sentrale myndigheter

Sametinget uttaler seg i brev av 1.11.2012, og slutter seg til listen over utredningstemaer som ble presentert i meldingen. Videre opplyser de om at det i tillegg til reindrift finnes annen samisk utmarksutøvelse (blant annet småbruk, fiske, jakt duodji og sanking) som de ønsker avklart i planområdene. I tillegg ønsker de utredning av virkninger for reindrift og samiske kulturminner.

Når det gjelder reindrift påpeker de at helhetlig situasjon for reinbeitedistriktene må vurderes, ikke bare lokalt i planområdene. Det spesifiseres også at det må utredes samlede virkninger av eksisterende og planlagte inngrep i området. Spesielt nevner de at Kopperå vindkraftverk må inngå i utredningen for Feren reinbeitedistrikt.

For utredning av kulturminner ber Sametinget om at det i utredningsprogrammet spesifiseres hvilken metode som skal brukes i utredningen. De mener at bruk av intervju vil være nyttig i tillegg til feltarbeid. I tillegg fremmer de et punktvis forslag til utredningsprogram for kulturminner og kulturmiljø.

- Kjente automatisk fredete kulturminner, vedtaksfredete kulturminner, nyere tids kulturminner og kulturmiljø med bevaringsverdi innenfor anleggene/traseene skal klart og oversiktlig beskrives og vises på kart. Det skal rettes et særlig fokus på samiske kulturminner. Kulturminnene skal analyseres og verdien vurderes. Potensialet for funn av hittil ukjente automatisk fredet kulturminner skal beskrives og vises på kart.
- Direkte og indirekte konsekvenser av tiltaket for kulturminner og kulturmiljø skal beskrives og vurderes for både anleggs- og driftsfase.
- Kulturlandskapet skal beskrives.
- Utfyllende undersøkelser skal også gjennomføres i forbindelse med eventuell detaljprosjektering av kraftlinjer for tilknytning i de aktuelle områdene.
- Det skal redegjøres for hvordan eventuelle konflikter med forekomster av kulturminner kan unngås ved plantilpasninger, herunder avbøtende tiltak og miljøovervåking.

Fremgangsmåte: Eksisterende dokumentasjon skal gjennomgås. Fylkeskommunene og Sametinget skal kontaktes. For områder eller strekninger hvor gjennomgang av dokumentasjonen og kontakten med myndigheter eller lokalkjente viser at potensialet for funn av hittil ukjente automatisk fredete kulturminner er stort, skal vurderingene i nødvendig grad suppleres med befaringer i felt i barmarksperioden samt intervjuundersøkelser.

Sametinget ønsker at undersøkelsesplikten som følger av kulturminneloven § 9 er oppfylt før et konsesjonsvedtak.

Sametinget ønsker konsultasjon.

Reindriftsforvaltningen sendte i brev av 11.1.2013 tematisk konfliktvurdering for reindrift. Hyllfjellet og Sognavola vindkraftverk gis konfliktkategori D for Feren reinbeitedistrikt ved full utbygging av begge planområder, og forutsatt at det ikke bygges ut ytterligere vindkraft innen reinbeitedistriktet. Begrunnelsen er at utbyggingen vil berøre store deler av distriktets vinterbeiter, og gi en større belastning på øvrige vinterbeiter i regionen, og videre føre til reduksjon i produksjonsgrunnlaget.

Markavola vindkraftverk gis konfliktkategori D for Skjækerfjell reinbeitedistrikt. Konfliktkategorien begrunnes med reduksjon av vinterbeitearealer og dermed en reduksjon i produksjonsgrunnlaget. Kartlagte flyttleier vil også bli berørt.

En utbygging av de tre vindkraftverkene i tillegg til meldte Kopperå vindkraftverk gis samlet konfliktkategori E for Feren reinbeitedistrikt.

Direktorat for naturforvaltning (DN) uttaler seg til meldingen i brev av 2.11.2012 hvor de skriver at vindkraftverkene bør vurderes i sammenheng med øvrige planlagte vindkraftverk i regionen og i innlandet for øvrig. DN påpeker at det er behov for nye miljøundersøkelser for å supplere og verifisere eksisterende kunnskap, og ber om at feltundersøkelser dokumenteres med feltdagbøker og kartfestede befaringsruter. DN ønsker utredet virkninger for friluftsliv, naturmangfold, landskap, INON og verneområder. For alle temaene ber de om utredning av sumvirkninger. Virkningene ønskes vurdert opp mot nasjonale miljømål.

Når det gjelder friluftsliv og naturmangfold ønsker de at DNs håndbøker benyttes i utredningene. For naturmangfold ber de om innhenting av eksisterende kunnskap, og at det stilles krav til supplerende kartlegging av arter og naturtyper, og at dette skjer over flere dager i flere perioder i relevante deler av året. For tema landskap ønsker DN at Clemetsen og Simsensens utkast til ny veileder for vurdering av landskapsvirkninger ved utbygging av vindkraftverk brukes i utredningen. I tillegg ber DN om at en videre utredning av vindkraftverkene avventes til verneprosessen rundt de foreslåtte verneområdene Kverndalen og Høysjøen-Høgmannen er sluttført, eventuelt at tiltakenes virkninger på de foreslåtte områdene blir utredet eller at planområdene tilpasses slik at de ikke er i konflikt med dem.

Direktoratet for mineralforvaltning uttaler i e-post av 26.10.2012 at de ikke finner at tiltaket kommer i konflikt med kjente forekomster av, drift på, eller rettigheter knyttet til mineralske råstoffer. De ber om at forholdet til forekomster av mineralske råstoffer tas inn i utredningsprogrammet.

6.4 Tekniske instanser

Forsvarsbygg gir tiltakene kategori A i brev av 31.10.2012. Det har ikke blitt avdekket forhold som tilsier at tiltakene kommer i konflikt med Forsvarets installasjoner. I eget brev av 13.11.2012 skriver de at de meldte vindkraftverkene kan bidra til å redusere mulighetene for lavflyging i luftrommet over Midt-Norge. De opplyser at dette er et viktig treningsområde for Luftforsvaret. Etablering av nye luftfartshindre her kan gi store utfordringer for deres mulighet for lavflyging.

Norkring opplyser i e-post av 26.10.2012 at det ifølge deres analyser vil være liten sannsynlighet for at de planlagte vindkraftverkene vil ha negativ påvirkning på mottak av radio- og tv-signaler i området. De ønsker å forbeholde seg retten til å komme tilbake til saken dersom det likevel skulle oppstå forstyrrelser for mottak av signaler, og opplyser at det i så fall kan være aktuelt å bygge ekstrasendere.

6.5 Interesseorganisasjoner

Norsk ornitologisk forening uttaler seg i brev av 1.11.2012 hvor de viser til krav til kunnskapsgrunnlaget i naturmangfoldloven, og påpeker at utbygging av fornybar energi ikke må gå på bekostning av andre nasjonale miljømål og internasjonale avtaler. De skriver at planområdene for de meldte vindkraftverkene ligger i et område med lav dekningsgrad på kartlegging av naturmangfold, og oppfatter at konsekvensutredningen må legge stor vekt på feltarbeid gjennomført av kompetente fagfolk til relevante tider av året. NOF ber spesielt om utredninger av virkninger for fugletrekk, myrer, sumvirkninger og kollisjons- og elektroklusjonsfare for fugl. De opplyser om at det har blitt avdekket et utpreget fugletrekk fra øst mot vest inn i Nord-Trøndelag, og at Hyllfjell/Sognavolområdet ligger strategisk til for dette trekket. Trekkruta er viktig for afrikatrekkere, rovfugler, gress og traner både høst og vår, og NOF uttrykker bekymring for bestandsutvikling som følge av vindkraftutbygging i trekkruta. Videre ønsker NOF konkrete utredninger for artene hubro, kongeørn, hønsefugl og dobbeltbekkasin.

Når det gjelder kongeørn, ønsker de utredning av hvordan en eventuell økt konflikt mellom reindrift og rovdyr kan ha innvirkning på den lokale bestanden. Under utredning av virkninger for hønsefugl, ønsker NOF en vurdering av et eventuelt økt jaktpress i andre områder ved at utbyggingsområdene faller bort som jaktområder.

NOF ønsker også utredning av hvordan bortfall av inngrepsfrie naturområder vil påvirke naturmangfold og friluftsliv.

Nord-Trøndelag turistforening uttaler seg i brev av 3.10.2012. De ber om at tiltaket utredes for blant annet friluftsliv, visuelle virkninger, biologisk mangfold, INON, verdiskapning, reiseliv og øvrige politiske målsetninger. Når det gjelder andre politiske målsetninger enn de energipolitiske, ber de om at det utredes hvordan tiltaket vil virke inn på internasjonale forpliktelser i tillegg til nasjonale politiske erklæringer. De nevner spesielt Bonnkonvensjonen, Stortingsmelding nr. 58 (1996-97) "Miljøpolitikk for en bærekraftig utvikling", konvensjonen om biologisk mangfold, Soria Moria-erklæringen og Bernkonvensjonen.

Når det gjelder visuelle virkninger, ber de om at tiltakene visualiseres fra populære friluftsområder og andre godt besøkte turområder, og nevner Spøtthatten, Saursheia, Brannheiklumpen, Hærvola, Hardbakkfjellet, Drivsjøfjellet og Hermannsnasa som egnede visualiseringspunkter. De ønsker også at det legges inn mennesker, biler el for å tydeliggjøre skalaen i bildene, og at nødvendige skjæringer og fyllinger vises i visualiseringene.

For friluftsliv ønsker turistforeningen utredninger etter DN håndbok 24-2003, eventuelt håndbok 25-2004 for tilgrensende områder. De ber om at en i utgangspunktet for en faglig drøfting av virkninger definerer friluftsliv som utøvet i naturområder uten tyngre inngrep. Virkninger for høstbare arter, og dermed for jakt og bærplukking ber utredet. Når det gjelder iskast ber turistforeningen om at det i tillegg til reell risiko for å bli truffet av is, utredes hvordan faren for iskast vil påvirke friluftsopplevelsen for turgåere i området.

Turistforeningen viser til naturmangfoldloven og krav om at beslutninger skal bygge på beslutninger om naturmangfold, og peker på at et par feltdøgn i hvert område ikke er nok for å tilfredsstille kravet til kunnskap. I tillegg til kartlegging av rødlistede arter og naturtyper, ber de om at det undersøkes hvilke fugler som trekker over områdene. De ber også om at det settes i gang en generell studie av virkninger for store rovdyr ved vindkraftutbygging.

For øvrig ber turistforeningen om at tap av INON ses i sammenheng med tap av INON regionalt og nasjonalt, at utredning av verdiskapning innlemmer en eventuell negativ innvirkning, at jakt og

turisme behandles som naturressurser, utarbeiding av en detaljert plan for tilbakeføring av området og et fullstendig klimaregnskap for vindkraftverket.

Naturvernforbundet i Verdal uttaler seg i brev av 31.10.2012, og ber om utredninger for følgende tema: naturmangfold, INON, verneområder, friluftsliv, landskap, elektrisitetsproduksjon og verdiskaping. Når det gjelder naturmangfold ønsker de at miljøverdier kartlegges grundig, med særlig fokus på arealkrevende fuglearter som rovfugl og trekkfugler. De ber spesielt om at følgende arter følges opp i utredningsarbeidet: gaupe, jerv, bjørn, fjellrev, hønsehauk, vipe, storlom, varsler, liten salamander, storfugl og orrfugl og deres spillplasser, dobbeltbekkasin, spettefugler og bever. For naturtyper ønsker de kartlegging gjennom feltarbeid, og hydrologiske undersøkelser som får innflytelse på detaljprosjektering for å hindre drenering og uttørking. Når det gjelder INON ber de om at det lages en samlet oversikt over tap av INON ved utbygging av alle prosjekter som ligger i startgropa i Midt-Norge og Midt-Sverige.

Naturvernforbundet oppgir Verdalsvassdraget, foreslått naturreservat i Kverndalen og foreslått naturreservat Høysjøen-Høgmannen som aktuelle verneområder. Utredningene bør vurdere eventuell konflikt med verneverdiene i Verdalsvassdraget, og vurdere plassering av infrastruktur og endring av planområdet for å unngå at de foreslåtte naturreservatene påvirkes av vindkraftverkene.

For friluftsliv ønsker Naturvernforbundet at kompetente fagpersoner gjør en samfunnsøkonomisk verdivurdering av planområdene for lokalbefolkning og tilreisende før og etter utbygging.

For tema landskap ønskes visualiseringspunkter som har verdi for lokalbefolkning, hytteeiere og turister, og det bes om at veier og rydebelter vises i visualiseringene. De ønsker utarbeiding av synlighetsanalyser for lysmerking. I tillegg ber de om utarbeiding av konkrete planer for tilbakeføring av området ved nedleggelse av vindkraftverket.

I tillegg ønsker Naturvernforbundet dokumentasjon på behovet for kraftproduksjonen sett i forhold til andre vind- og vannkraftprosjekter og potensial for energieffektivisering, utredning av virkninger for økonomiske forhold og sysselsetting og utredning av sumvirkninger av vindkraftverk i Meråker, Steinkjer og Verdal for Feren reinbeitedistrikt.

I eget brev av 16.1.2013 skriver de at de er imot videre utredning av tiltakene på grunn av negative virkninger for friluftsliv, naturmangfold, INON, reindrift, turistnæring og hytteeiere.

Kverndal Statsallmennings hytteforening v/Ingebjørg Gomo uttaler seg i brev av 31.10.2012. Hytteforeningen representerer eierne av 18 hytter i Kverndal statsallmenning. De ønsker utredning av virkningene for den enkelte hytteeier for følgende tema: verditap, mobildekning ved hytta, radio- og TV-signaler og tap av livskvalitet.

Når det gjelder utredning knyttet til eventuelt verditap, ber de om at dette gjøres gjennom en sammenlikning av reell salgsverdi som området er i dag og salgsverdi ved ulike grader av vindkraftutbygging andre steder. For å kunne utrede tap av livskvalitet foreslår de å gjøre dette gjennom en kartlegging av bruk av den enkelte hytte og hvordan den enkelte hytteeier verdsetter å eie en hytte i Kverndal statsallmenning.

Kverndalens venner v/Gjermund Gomo uttaler seg i brev av 31.10.2012. Det opplyses at Kverndalens venner er en voksende interesseorganisasjon med 670 medlemmer. De ber om utredninger for følgende tema: sumvirkninger, naturmangfold, friluftsliv, visuelle virkninger, infrastruktur og nettilknytning, helse, kulturminner og reiseliv. Når det gjelder samlet belastning ønsker de at dette utredes for hele regionen med tanke på landskap, økosystemer, naturtyper, reindrift og friluftsliv. I tillegg ønsker de utredet en alternativ plassering av vindkraftverkene. For

naturmangfold ber organisasjonen om at det gjennomføres et betydelig feltarbeid for å sikre nødvendig kunnskap om fugl i området.

For friluftsliv ønsker Kverndalens venner at det utredes virkninger for fiske og multeplukking som følge av eventuell tørrlegging av bekker og myrer. De ber også om en dokumentasjon på områdets friluftslivskvaliteter, og at virkninger for elg- og hjortejakt blir utredet. De opplyser at man i Kverndalen kan følge et uberørt vassdrag fra kilde til samløp med Inna, og ønsker en beskrivelse av tilsvarende kvaliteter andre steder i regionen. Reduksjon av INON ønskes dokumentert. For friluftslivutredningen spesifiseres at utredningen bør følge DN håndbok 25-2004 *Kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder*.

Når det gjelder visuelle virkninger ønsker de en utarbeidelse av synlighetskart som viser virkninger for Blåfjella-Skjækerfjella nasjonalpark. Når det gjelder krav til visualiseringer, ønsker de at avstand fra vindkraftverkets ytre avgrensning økes til 30 km på grunn av villmarkspreget i området.

I tillegg ber de om utredninger av virkninger for folkehelsen med referanse til HUNT-undersøkelsene, virkninger for gamle samiske boplasser i Næveråsan og gravhauger i tilknytning til Sul, virkninger for reiseliv spesielt i forbindelse med pilegrimsleden, reiselivssatsning basert på Olavsarven og for Blåfjella-Skjækerfjella nasjonalpark. De ber også om at det opplyses hvem som dekker kostnader for nødvendig oppgradering av infrastruktur utenfor planområdet.

Inn-Trøndelag fuglehundklubb v/Helgar Sætermo uttaler seg i brev av 26.10.2012. De opplyser at de er landets nest største distriktsklubb for fuglehunder med ca 400 medlemmer, og at planområdene for de tre meldte vindkraftverkene benyttes som jaktområder for deres medlemmer. De ber om en utredning av virkninger for jakt, hundetrening og jaktprøver. Videre spesifiserer de at virkninger for rype-og skogsfuglbestander i området må utredes.

Verdal fjellstyre uttaler seg i e-post av 28.11.2012. Fjellstyret behandlet saken den 28.3.2012, og fattet følgende enstemmige vedtak: Med henvisning til vår omtale går Verdal Fjellstyre sterkt i mot planen om utbygging av vindkraftpark innenfor hele Kverndal statsallmenning. Fjellstyret ser negativt på de følger som en eventuell utbygging av vindkraft vil ha i Markavola/Skjelheia i Leksdal statsallmenning og henviser da spesielt til hensynet til reindriftsnæring og den rent estetiske skaden som vindmøller med tilhørende infrastruktur vil påføre naturen i området.

I omtalen av Kverndal statsallmenning legger fjellstyret spesielt vekt på at nesten hele statsallmenningsarealet på 107 km² er et villmarkspreget område, og leveområde for jerv, gaupe og bjørn i tillegg til en mengde rovfuglarter. Områdets verdi for rypejakt og friluftsliv er også sterkt vektlagt i omtalen.

6.6 Rettighetshavere

Feren reinbeitedistrikt v/advokat Geir Haugen uttaler i brev av 1.11.2012 at de tre meldte vindkraftverkene sammen med det meldte Kopperå vindkraftverk må behandles som ett inngrep for å kunne vurdere de reelle virkningene for Feren reinbeitedistrikt. Videre stiller Feren reinbeitedistrikt krav om en kvantifisering av sumvirkninger av tidligere og planlagte inngrep for å kunne vurdere om tiltakene ligger innenfor den skranke som er oppstilt av folkeretten. De bemerker at de meldte tiltakene utvilsomt er folkerettsstridige sett i sammenheng med eksisterende inngrep innen reinbeitedistriktet. Når det gjelder gjennomføring av utredningen stilles det krav om at dette gjøres av to reindriftssakkyndige, hvorav den ene er aktiv reieneier, og at det gjennomføres befarings hvor minst en reieneier fra reinbeitedistriktet deltar. De opplyser også at en klassifisering basert på Statens Vegvesens håndbok ikke vil tilfredsstille deres krav til utredninger. Feren reinbeitedistrikt ønsker konsultasjon.

Skæhkere Sijte (Skjækerfjell reinbeitedistrikt) v/Hanne-Lena Wilks uttaler seg i brev av 31.10.2012 hvor de opplyser om at deres reinbeitedistrikt vil bli berørt av en eventuell utbygging i Markavola, og at planområdet i motsetning til beskrevet i meldingen har stor verdi for reindriften med attraktivt vinterbeite. Snaue områder, furuskog og myrområder i et ellers skogkledt område gjør Markavola til et spesielt verdifullt beiteområde i distriktet. 80 % av distriktet ligger under barskoggrensen, og Skæhkere Sijte påpeker at man for å vurdere tålegrensen av nye inngrep må ta utgangspunkt i snaufjellsområdene fremfor distriktets brutto areal. I tillegg til beite, har området i Markavola en funksjon for telling, slakting og oppsamling.

Skæhkere Sijte ber om en grundig utredning av virkninger for reindrift, kultur og sosiale aspekter i hele reinbeitedistriktet, og presiserer at utredningene må utføres av konsulenter med kunnskap om reindrift og samisk kulturkompetanse.

Skæhkere Sijte ønsker konsultasjon.